

ШВЕДСЬКА МОДЕЛЬ «НЕЙТРАЛЬНОЇ» ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті аналізується шведська модель «нейтральної» держави, а також робляться висновки до можливості такого вектору у зовнішній політиці для України. Автор розглядає основні риси та характеристики, які притаманні політики нейтральності для обох держав а також робиться ґрунтовний аналіз про можливість застосування політики нейтральності для України.

Ключові слова: Україна, Скандинавія, Північна Європа, міжнародні відносини, Королівство Швеція.

У політичному житті України в різні періоди на перший план виходили такі основні концепції: нейтралітет і позаблоковість; багатовекторність; європейська та євроатлантична інтеграція; євразійство й рівнонаближеність. Проте особливої популярності набуває концепція позаблоковості й нейтралітету. Визначення місця та ролі держави в структурі міжнародних відносин потребує детального дослідження еволюції нейтралітету й позаблокової політики.

Метою даної роботи є аналіз застосування можливої політики «нейтралітету» України на прикладі Швеції. Також метою роботи є визначити чи підходить приклад саме «нейтральної» політики Швеції саме для України. Політика Шведського Королівства в зовнішній політиці є вельми цікавою та важливою для України.

Історіографія даної проблематики є достатньо нечисельною.

Основна частина статистичної інформації, наведена в статті, опублікована в мережі Інтернет в якості матеріалів офіційних веб - сайтів державних структур України (Закон про державний бюджет) [1] та США (ЦРУ) [2] та Швеції (Шведський уряд) [3]. Важливий внесок в бібліографію робить вітчизняна періодика, статті А.Пабата [4], О.Мельника та А.Чернової [5] Г.Яворської [6] та М.Пашкова [7] та зарубіжна Ніла Бакли и Романа Олеарчика надрукованої в авторитетній американській газеті Financial Times [8] та журналі Експорт озброєнь (Москва) [9]. Цікавим для розуміння є також і матеріал Самюеля Гантінгтона [10] про геополітичні перспективи України.

Україна, після 20 років незалежності так і не приєдналася до жодного економічного, військового чи політичного союзу, самотужки намагаючись протистояти новим викликам, що постали перед нею в військовій, політичній та економічних сферах. Наразі країна, як і на початку Незалежності, стоїть на роздоріжжі. У вищому законодавчому органі України, серед розмаїття політичних партій та депутатських груп, є політичні сили, які є прихильниками східної військової та економічної парадигми, вираженої у так званому «Митному союзі» на чолі з Росією, та прихильники західного вектору інтеграції, тобто інтеграції до НАТО та ЄС.

Проте, є ще й третій спектр думок української Верховної Ради, який демонструє точку зору, що нібито нейтральний статус у зовнішній політиці дає

беззаперечні переваги при розбудові економічної стабільності. В якості вдалого економічного прикладу «зовнішньої політичної нейтральності» провідники цієї думки приводять саме Швецію, через її політику позаблоковості. Але прихильники так званої «шведської моделі» не бачать, або не хочуть бачити, проблеми, з якими зіштовхується економіка країни при впровадженні нейтральної політики. Серед цих важливих проблем насамперед варто виділити економічну. Сьогодні Швеція далека від кризи 1990-х, проте, в економіці країни існує ряд небезпечних тенденцій, пов'язаних передусім із падінням рівня якості послуг, що надаються державою, високим податковим тиском, який унеможливорює розвиток малого та середнього бізнесу, переходом найбільших шведських компаній до інших країн, хронічним безробіттям та проблемами імміграції [11]. Та попри все, шведська економіка на теперішній час одна з могутніх та стабільних у Європі. Швеція є активним членом Європейського Союзу, що додає їй варіантів та можливостей для вирішення своїх економічних негараздів.

Для України теж не минуло безслідно розірвання економічних зв'язків з країнами СРСР на початку Незалежності нашої держави. Катастрофічне падіння рівня життя, корупція, злочинність всі ці фактори були характерними для України 90-х та і залишаються актуальними і на сьогодні. Поступово ситуацію в країні вдалося стабілізувати. Особливо після Помаранчевої Революції. Коли Україна відкрила себе для світу, та що більш головне, для світової економіки. В 2005 році європейські банки «прийшли» на Україну, визнавши, що це один із найбільш багатообіцяючих ринків, що розвиваються, згадує Financial Times [12]. Але сьогодні багато хто з європейських банків проводять дегірінг, а в деяких випадках взагалі йдуть з України, зазначають автори статті. Для порівняння: сайт Центрального Розвідувального Управління (США) подає такі статистичні дані, щодо розмірів бюджетів країн на 2008 рік (дефіцит/профіцит): Швеція - 270 500,0 / 258 600,0 та Україна – 65 020,0 / 68 480,0 відповідно [13]. Власне кажучи навіть ці статистичні дані кажуть про фінансові можливості країни озброювати та купляти/продавати (ВПК) озброєння.

Крім суто фінансових можливостей, державі за для забезпечення нейтрального статусу потрібен розвинений Військово-промисловий комплекс (ВПК). Наприклад: останнє десятиріччя стало для шведського ВПК над прибутковим, адже об'єм зароблений грошей від зарубіжних військових продаж за перші п'ять років XXI століття (2000-2004) виріс на 48% у порівнянні з попереднім аналогічним проміжком часу (1995-1999). В березні 2010 року вийшов черговий звіт стосовно експорту зброї, підготовлений агентством по нерозповсюдженню та експертному контролю. Згідно звіту шведські підприємства поставили за кордон продукції військового значення на 1,77 млрд. дол. Це трохи менше рекорду 2008 року. В 2008 році військовий експорт склав 1,93 млрд. дол. що на 35,2 відсотків більше, ніж у 2007 р. Крупні поставки останніх років стали можливими завдяки високим результатам підписаних угод у 2005 та 2006 роках, коли Швеція щорічно підписувала військових контрактів на суму не більше 2 млрд. дол. [14] Тобто, окрім того що Швеція оновлює свої військові сили, вона ще й активно торгує на світових ринках озброєнь. Український же ВПК, незважаючи на постперебудовний провал, залишається важливою галуззю української економіки. Та проте, нажаль, навіть при покращеному рівню підписаних угод загальний експорт українського

ВПК лише 2011 року перевищив показник в 1 млрд. дол. З метою підтримки потенціалу національного ВПК, шведське керівництво здійснило радикальну реорганізацію оборонної промисловості, що дозволило сконцентрувати фінансові, виробничі, науково-технічні та технологічні ресурси на пріоритетних напрямках. Зокрема, в нормативному акті «Майбутнє нашої оборони» [15] було відзначено, що Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) мають бути зосереджені на більш вузьких областях (так званих нішах), де Швеція зберігає конкурентні переваги на міжнародному рівні і створює реальні можливості для міжнародного співробітництва. Крім того, зазначалась необхідність більш ефективного використання цивільних Науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) у оборонній промисловості. Ще варто зазначити, що українському ВПК з плінністю часу буде важче конкурувати на ринках озброєнь, адже загал українського ВПК складається з ще радянських зразків, тобто з кожним роком старіє [16].

На основі вищенаведеного, автор припускає, що Україні складніше з кожним роком буде забезпечувати своє військо продукцією вітчизняним ВПК.

Власне для провадження ефективної політики нейтралітету державам потрібна також, сильна та боєздатна армія, яка може в кожний момент захистити «позицію» нейтралітету» своєї держави. Та й тут Україну та можливих прихильників «нейтрального» статусу нашої держави можуть чекати розчарування. І головне серед них це - вкрай недостатнє фінансування української армії. У 2012 році Державним бюджетом України Міністерству оборони планується виділити 16 387,5 мільйонів гривень, що становить 1,1% ВВП держави [17]. Що явно замало для гарантування озброєної нейтральності за шведським зразком. Для створення «шведських умов» в українській армії за всіма ключовими показниками, за підрахунками експертів, українським збройним силам потрібне фінансування у 30 разів більше від нинішнього. Це становить близько 25,2% бюджету нашої держави [18]. Тобто, неможливість здійснювати незалежну та заможну економічну політику тягне за собою і військовий чинник, адже якщо держава не взмозі забезпечити сильну та професійну армію, вона має цілу низку проблем. Швеція ж у 2012 р. на оборону витрачає 6,82 млрд. дол.

Взагалі озброєний нейтралітет має всі підстави залишатися провідною політичною парадигмою в зовнішній політиці Швеції ще й тому, що країна в низку географічних причин не має спільних кордонів з будь якою країною, яка веде агресивну зовнішню політику. Крім того, усі сусіди Шведського Королівства є членами НАТО та ЄС. На відміну від України, у якої найбільший державний кордон простягається з Росією політику якої, останнім часом, важко назвати миролюбною. Окрім Росії, на північному кордоні України існує законсервований режим в Білорусі, який впав у пряму чи опосередковану залежність від Москви. Тобто, говорячи про переваги нейтрального чи позаблокового статусу для України, сучасні українські прибічники позаблоковості воліють не згадувати ці факти і посилаються на «світовий досвід», маючи на увазі насамперед такі європейські країни, які, будучи членами ЄС, не є членами НАТО - Австрію, Швецію, Фінляндію, Ірландію. Кожна з цих країн має власну історію нейтралітету, однак залишається фактом, що протягом останніх 15 років усі ці держави зіткнулися з проблемою доцільності збереження нейтрального статусу і з необхідністю

введення тих або інших обмежень до цього поняття. Ця тенденція продовжує діяти і нині, оскільки глобалізаційні процеси і характер новітніх загроз - регіональні конфлікти, міжнародний тероризм, поширення зброї масового знищення - збільшують ступінь взаємної залежності країн і вимагають для протистояння таким загрозам спільних та узгоджених зусиль міжнародної спільноти. Безпекове середовище у Європі та світі значно змінилося, і для країн Європейського Союзу є неактуальною загроза безпосереднього воєнного нападу, який загрожував би їхній територіальній цілісності (не в останню чергу через те, що більшість країн-членів ЄС є водночас членами НАТО). Тому поняття нейтралітету, пов'язане з неучастю у війнах, втрачає практичний зміст, а нейтральний статус названих країн значною мірою залишається даниною підтримці історичних традицій. Зрештою від нейтралітету зостається лише вимога неприєднання до військових альянсів, тому такі країни позначають як **пост-нейтральні** або **позаблокові** (буквально - **не-приєднані, non-aligned**) [19].

Швеція не закріпила нейтральний статус у Конституції держави. Нейтралітет згадується лише у щорічних Зовнішньополітичних деклараціях уряду. До того ж Швеція, з огляду на своє геополітичне становище, завжди могла розраховувати (як, врешті-решт, і Фінляндія) на втручання країн Північноатлантичного Альянсу в разі агресії Радянського Союзу. Швеція прикривала стратегічно важливий Скандинавський плацдарм, а також прохід до країни-члена НАТО - Норвегії. У 1990-х рр. було оприлюднено текст таємної угоди, укладеної зі США ще 1949 р., відповідно до якої у разі війни Швеція ставала на бік США та НАТО. Тому в офіційній доктрині НАТО Швеція розглядалася як природний союзник і мала всі підстави покладатися на захист Альянсу [20].

Враховуючи все вище наведено можна з впевненістю зробити висновок, що Швеція має цілу низку військових, економічних, геополітичних засад своєї політики нейтралітету. Власне кажучи Швеція в силу економічної розвинутості та геополітичного розташування може дозволити собі проводити політику нейтралітету. Інше питання Україна. Не маючи можливості в достатній мірі фінансувати свій окремий шлях нейтралітету, та маючи під боком суміжну і морську і територіальну кордонну лінію з Росією, Україна має напрацювати елементи гарантування своєї територіальної цілісності. На нашу думку, єдиним ефективним гарантування територіальної цілісності для України є інтеграція до НАТО. Тобто, політика нейтралітету про яку нам нагадують деякі українські керманічі є неефективною, та малосприятливою для України.

Наразі, всі потенціальні конфлікти та виклики перед державами постають там, де немає боєздатної армії та там, де є агресивна держава-сусід яким, для всіх прикордонних держав виступає Російська Федерація. Простіше кажучи, згадавши теорію Семюела Гантігтона [10], що майбутні конфлікти відбуватимуться на стикові цивілізацій, а в їх основі лежатимуть міжцивілізаційні розбіжності, вимальовується дуже невтішна перспектива для нейтральної України.

Література:

1. Закон України про Державний Бюджет // Матеріали веб-сайту Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>

2. Central Intelligence Agency // Матеріали веб-сайту Центрального Розвідувального Управління [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2056.html>
3. Swedish Government Bill 2004 / 05:5 «Our Future Defence». - P.18-20.
4. Пабат А. Стратегічний менеджмент конкурентоспроможності національної економіки в перспективі євроінтеграції / А.Пабат, С.Хамініч // Економіст. - 2005. - №12. - С.59-62.
5. Мельник О. Нові виклики та загрози вимагають нових підходів до оборони: досвід Швеції / О.Мельник, А.Чернова. - «Національна безпека і оборона» №1. - 2009. - С.35.
6. Галина Яворська «Позаблоковий статус: політичний продукт другої свіжості» / Г.Яворська. - «Дзеркало Тижня». - №15. - 22-28 квітня 2006 р.
7. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет / М.Пашков. - «Національна безпека і оборона». - №1. - 2009. - С.41.
8. Нил Бакли и Роман Оларчик / Financial Times Украинская экономика: для стимулирования роста потребуются реформы 18 вересня 2012.
9. Экспорт озброєнь. - Випуск №2. – Журнал. - Москва, 2011. - 14 с.
10. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. - N.Y.: Simon & Schuster, 1996.
11. Пабат А. Стратегічний менеджмент конкурентоспроможності національної економіки в перспективі євроінтеграції / А.Пабат, С.Хамініч // Економіст. - 2005. - № 12. - С.59-62.
12. Нил Бакли и Роман Оларчик / Financial Times Украинская экономика: для стимулирования роста потребуются реформы 18 вересня 2012.
13. Central Intelligence Agency // матеріали веб-сайту Центрального Розвідувального Управління [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2056.html>
14. Экспорт озброєнь. - Випуск №2. – Журнал. - Москва, 2011. - 14 с.
15. Swedish Government Bill 2004 / 05:5 «Our Future Defence». - P.18-20.
16. Там само.
17. Закон України про Державний Бюджет // матеріали веб-сайту Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
18. Мельник О. Чернова А. Нові виклики та загрози вимагають нових підходів до оборони: досвід Швеції / Мельник О., Чернова А. - «Національна безпека і оборона» №1, 2009 р. - С.35.
19. Галина Яворська «Позаблоковий статус: політичний продукт другої свіжості» / Галина Яворська. – «Дзеркало Тижня». - №15. - 22-28 квітня 2006 р.
20. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет / Пашков М. - «Національна безпека і оборона». - №1. - 2009. - С.41.

Овчаренко В.Е. Шведская модель «нейтрального» государства: опыт и перспективы для Украины

В статье анализируется шведская модель «нейтральной» государства, а также делаются выводы к возможности такого вектора у зовнішній політиці для Украины. Автор рассматривает основные черты и характеристики, которые присущи политике нейтральности для обоих государств а также делается подробный анализ о возможности применения политики нейтральности для Украины.

Ключевые слова: Украина, Скандинавия, Северная Европа, международные отношения, Королевство Швеция.

Ovcharenko V.E. Swedish model «neutral» state: experience and prospects for Ukraine.

The article analyzes the Swedish model «neutral» state, and conclusions are drawn to the possibility of such a vector у zovnishniy polititsi for Ukraine. The author discusses the main features and

Випуск 35

characteristics that are unique policy of neutrality for both countries and make a detailed analysis of the possibility of policy neutrality for Ukraine.

Keywords: *Ukraine, Scandinavia, Northern Europe, international relations, the Kingdom of Sweden.*

Рецензент: **Крапівін О.В.**, док. істор. наук, професор.

Стаття подана
16.03.2012